

15e jaargang

nummer 4

April 1979

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
+ Theo Maassen +
+++++

OVER DE STRIJD VAN DE ARBEIDERS IN DE
NOORD-FRANSE STAALINDUSTRIE

"De moeilijkheden in de Franse staalindustrie leidden tot toestanden die steeds meer het karakter krijgen van een complete burgeroorlog", konstateerde het dagblad "Het Vrije Volk" op 9 maart j.l. Eén dag tevoren had de Parijse korrespondent van "NRC/Handelsblad" iets dergelijks vastgesteld. Vijf dagen eerder schreef het Westduitse weekblad "Der Spiegel" in een uitvoerige reportage over "opstanden van de Franse staalarbeiders". Eind februari al sprak een serieuze krant als de Britse "Guardian" van een "industriële revolutie". In diverse publikaties werd de situatie in Frankrijk vergeleken met die, welke er in mei en juni 1968 heerste toen 9 miljoen stakers de bedrijven bezet hielden en in sommige fabriekssteden - zoals bijvoorbeeld Sochaux - de arbeiders met succes slag leverden tegen de oproerpolitie.

De vergelijking is in bepaalde opzichten niet misplaatst. Er is sinds kort voor kerstmis 1978 de dreigende gevolgen van de crisis in de Franse staalindustrie in volle omvang zichtbaar werden een verzet van de arbeiders losgebarsten dat door zijn hevigheid en door de vormen die het heeft aangenomen onwillekeurig herinneringen wekt aan de historische meidagen van 11 jaar geleden. Het is waar dat er op het moment dat wij dit schrijven nog niet kan worden gesproken van een strijd van de gehele Franse arbeidersklasse, zoals destijds. Maar het is ook waar dat de sociale onrust nog voortdurend stijgt en dat zij niet beperkt is tot de staalindustrie in Lotharingen of in de departementen Nord en Pas de Calais. Zij heeft zich ook meester gemaakt van andere bedrijfstakken en van andere delen van het land.

De vergelijking met '68 is vooral niet misplaatst indien men niet zo zeer let op het aantal van de bij de huidige revolutie betrokken arbeiders dan wel op andere punten van overeenkomst. Natuurlijk was de directe aanleiding tot de strijd destijds een andere dan nu. Maar evenals toen is er thans sprake van bezettingen van bedrijven en kantoorpanden, van het gevangen houden van directeuren of bedrijfsfunktionarissen, van botsingen

met de "veiligheidstroepen" van de C.R.S. (Compagnie Républicaine de Sécurité) en van een optreden van de vakbeweging dat fundamenteel verschilt van dat van de arbeiders.

Van het laatste verneemt men uiteraard totaal niets, wanneer men afgaat op de berichtgeving die "De Waarheid" - o.a. op 27 en 28 februari en op 1, 2 en 3 maart - aan de gebeurtenissen in Noord-Frankrijk heeft gewijd. Daaruit krijgt men de indruk, dat de bonden, en in het bijzonder dan die welke bij het "communistische" vakverbond C.G.T. zijn aangesloten, vóóraan marcheren bij alle ondernomen akties. Dat beeld echter ondergaat wel enige wijzigingen wanneer men het oor te luisteren legt bij verslaggevers die niet met bolsjewistische oogkleppen zijn uitgerust.

De reeds door ons genoemde korrespondent van "NRC/Handelsblad" meldde op 9 maart, dat "de vakbondsleiders, die de controle over hun troepen hadden verloren tijdens de zware rellen (bedoeld zijn uiterst verbitterde gevechten tussen arbeiders en politie in de bij Valenciennes gelegen industrieplaats Denain - red. D & G), de arbeiders teruglokten o.a. met de roep dat één der hoogovens verloren zou gaan indien het nodige continu-werk daaraan niet zou worden hervat, zodat 'verlies van werk dreigde terwijl er juist voor het behoud daarvan werd gevochten'". In hetzelfde bericht meldde hij, dat één der topleiders van de vakcentrale C.F.D.T. vanuit Parijs had gewaarschuwd, dat de arbeiders dienden op te passen voor "de valstrik van het geweld". Op 10 maart schreef hij aan zijn krant, "dat het begin van de dialoog tussen de vakbonden en de minister van arbeid... de hoogoplaaiende sociale onrust niet had kunnen sussen." Op 13 maart las men in een van zijn uitvoerige reportages, dat de bonden het wachtwoord hebben uitgegeven, dat "konfrontaties" - met de verdedigers van de bestaande openbare orde - "moeten worden voorkomen". Op de 8e maart schreef hij, dat "de vakbondsleiders hun protest tegen de saneringsplannen in de Franse staalindustrie, die totaal in drie jaar meer dan twintigduizend van de 130.000 arbeidsplaatsen zullen kosten 1), beperkten tot kleine ludieke guerrilla-akties die tot de verbeelding moesten spreken" en dat de vakbonden in Lotharingen een "afwachtende houding" aannamen.

Volgens het weekblad "Der Spiegel" kon de vakbeweging haar leden aanvankelijk nog wél, later echter "niet meer in de hand houden". De opmerking sloeg op gebeurtenissen in het staalstadje Longwy in het noorden van Lotharingen. Dat het in Denain in het departement Nord al niet anders was, blijkt uit informatie, zowel van de NRC-korrespondent als van het Britse persbureau Reuter volgens welke de vakbondsleiders en de prefect een soort van wapenstilstand sloten waaraan echter in het bijzonder de jongere arbeiders zich niet hielden. De Parijse korrespondent van het Duitse dagblad "Die Welt" berichtte op 22 februari omtrent een dienovereenkomstige situatie in de Zuidfranse industriestad Saint-Etienne. De "communistische" burgemeester Sanguedolce had daar verklaard: "Wij zijn er niet zeker van, dat wij de toestand nog langer onder controle kunnen houden." Wat er bij dit

- 1) Het cijfer van 130.000 arbeidsplaatsen heeft betrekking op de gehele Franse staalindustrie. De meer dan 20.000 plaatsen die verloren zullen gaan, gaan echter allemaal verloren in het noorden van het land, hetzij in Longwy - dat praktisch van al zijn industrie beroofd zal worden - hetzij in Denain, waar de aderlating zeer aanzienlijk dreigt te worden.

alles tussen de regels door valt te lezen is dit, dat er verschil bestaat tussen de beweging der arbeiders en het streven van de organisaties van de officiële arbeidersbeweging. De laatsten mogen door de beweging der arbeiders niet zo volslagen verrast zijn als in 1968, zij zijn er wel door in de problemen geraakt. Vandaar dat de secretaris-generaal van de C.G.T., Séguy, en zijn kollega Maire van de C.F.D.T. evenals in '68 de hoofden bij elkaar hebben gestoken en vandaar ook dat de Franse vakbeweging het plan heeft opgevat een "mars op Parijs" te organiseren, een mars die de arbeiders wegvoert van het toneel van de strijd, een mars die hooguit het karakter van een "ongevaarlijke" demonstratie kan hebben en die kennelijk georganiseerd wordt om de woedende arbeiders "stoom te laten afblazen" 2).

Wij schreven zopas, dat er in het "communistische" dagblad "De Waarheid" van het verschil tussen het vakbondsstreven en de aktie der staalarbeiders met geen woord wordt gerept. Niettemin volt - geheel onbedoeld uiteraard - dat verschil uit de kolommen van die krant toch ook wel enigszins te bespeuren. Een verslaggever van dit blad tekende namelijk uit de mond van Michel Olni, plaatselijk CGT-sekretaris in Longwy, een interessante uitspraak op. "De politiek van de C.G.T.", zo zei deze, "is geweest het mobiliseren van de politieke opinie." Welnu, de arbeiders - en we komen daar aanstonds nog op terug - hadden lak aan de publieke opinie en mobiliseerden zichzelf voor het voeren van hun strijd. Voor het overige legde Olni het accent op de *politieke* betekenis van het arbeidersverzet, waarvan de reikwijdte deze zou zijn dat de officiële Franse arbeidersbeweging ontwaakte uit de verdoving waarin ze na de verkiezingen van vorig jaar verkeerde en dat er al druk werd gespekuleerd over de toekomst van de regering-Barre. Dergelijke woorden zijn karakteristiek voor de gedachtenwereld van die officiële arbeidersbeweging, die zich bij ieder ernstig konflikt alleen maar afvraagt in hoeverre dat zou kunnen bijdragen tot de verwezenlijking van haar puur parlementaire en elektorale aspiraties.

Naast de genoemde punten van overeenkomst tussen de meidagen van 1968 en de sociale strijd in Frankrijk nu, springen ook de verschillen in het oog. Het belangrijkste verschil is wel dit dat de onrust in de staalindustrie en in andere bedrijfstakken al meer dan vier maanden - dus veel langer dan toen - duurt en dat in de loop daarvan de arbeiders er duidelijk blijk van hebben gegeven, dat zij geen enkele eerbied aan de dag leggen voor de burgerlijke wetten, voor de burgerlijke eigendom en voor de burgerlijke moraal. Zeker, er was daarvan ook in 1968 sprake, maar het manifesteerde zich thans veel scherper en - zij het op een beperkter territorium - op een veel groter schaal. In 1968 werden er fabrieken bezet; ditmaal bezetten de arbeiders ook een radiozender, het station van Longwy, het niet bij de bedrijven maar in het centrum van dit stadje gelegen kantoorgebouw van de werkgeversorganisatie, alsmede het politiebureau, waaruit de agenten werden verdreven. In Valenciennes werd eveneens het station bezet, in Denain werd de doorvaart door een kanaal geblokkeerd, in de omgeving van Denain werd een aardgasleiding onklaar gemaakt. In het werkgeverskantoor te Longwy, dat tot tweemaal toe door de staalarbeiders in bezit werd genomen, werd de tweede keer het interieur volkomen kort en klein geslagen. In

2) Een soortgelijke taktiek paste de Belgische vakbeweging toe tijdens de grote stakingsbeweging van 1960/61. Zij organiseerde toen een demonstratieve "mars op Brussel".

dezelfde stad kwam het ook tot de bezetting van een bank. Verscheidene keren hielden de arbeiders treinen aan, die erts of kolen uit het buitenland aanvoerden. Het ijzererts werd op de rails gestort en dientengevolge werd de internationale treinverbinding tussen Parijs en de stad Luxemburg gedurende meer dan een etmaal onderbroken. Op de autosnelweg van Brussel naar Parijs werden barrikaden opgericht. Behalve fabrieksdirekteuren zijn ook journalisten gegijzeld, ook in Valenciennes werden vernielingen aangericht in het kantoor van een van de staaltrusts. Dat diverse kranten over dergelijke "vernielende akties" uiterst negatief schreven heeft mogelijk de vakbonden van de C.G.T., met hun zorg om de "publieke opinie" verdrotten, de arbeiders liet het volkomen onverschillig.

De Franse staalarbeiders - en, getuige de berichten omtrent dergelijke gebeurtenissen elders, bepaald niet de staalarbeiders alleen - waren kennelijk bezield door een soortgelijke geest als de arbeiders in Groot-Brittannië al sinds jaar en dag vervult. Niet zonder reden is er dan ook door sommige kranten opgemerkt, dat "de Engelse ziekte" blijkbaar naar de Franse zijde van het kanaal is overgewaaid.

In een diskussie over dit alles hoorden wij de opmerking maken, "dat de Noordfranse arbeiders, ofschoon zij zich met hun aktie voor het behoud van de werkgelegenheid (en dus voor de continuering van de loonarbeid) op de bodem van de burgerlijke maatschappij plaatsen, door de vorm van hun verzet boven die maatschappij uitgaan." Met die opmerking zijn wij het maar ten dele eens. Naar onze opvatting plaatsen arbeiders, ook bij het voeren van de "gewone" loonstrijd of bij akties voor het behoud van hun arbeidsplaatsen, zich nimmer op de bodem van de burgerlijke samenleving. Dat is een gevolg van het karakter van de samenleving zelf én tevens een gevolg van het *wezen* van de arbeidende klasse en van haar strijd. Zodra de arbeiders optreden komen zij - of zij zich dat nu bewust zijn of niet - met het *wezen* van de kapitalistische samenleving in konflikt.

Maar waar wij het wél mee eens zijn is dit, dat arbeiders die zó optreden als de Franse arbeiders in de achter ons liggende maanden, boven de burgerlijke verhoudingen uitgaan. En dáárin ligt de betekenis van hun aktie, die allermint moet worden afgemeten aan hun eventueel sukses of aan hun - veel waarschijnlijker - nederlaag.

Overigens: op dit ogenblik is het einde van de beweging nog niet in zicht en er kan nog op geen stukken na worden voorspeld hoe zij zich, binnen het kader van de algemene onrust in Frankrijk, zal ontwikkelen. Sinds de jaarwisseling is er in Frankrijk nog geen dag voorbijgegaan waarop er niet werd gestaakt. De posterijen gaan gebukt onder akties van het personeel, de spoorwegen hebben stilgelegen, tal van bedrijven zijn platgelegd en er is hier en daar ook sprake geweest van bedrijfsbezettingen. Dat alles is in onze ogen van meer betekenis dan dat de "linkse" oppositie zich weer is gaan roeren. Het speelt zich allemaal ook af op een totaal ander vlak dan dat van de politiek. De officiële Franse arbeidersbeweging mag er zich mee bemoeien, zij komt er desondanks in feite niet aan te pas. Ook daar, waar - zoals in Longwy of Denain - de vakbeweging zich uiterst aktief opstelt, lopen op de keper beschouwd, de arbeiders niet achter de bonden aan, maar proberen omgekeerd de bonden de arbeiders bij te houden om toch maar vooral hun greep op hen niet te verliezen.

In 1968 zei Séguy: "Wij (de vakbewegingsmensen) moeten zien dat we in de trein springen, die zich al in beweging heeft gezet." Dat kwam er toen op neer, dat - eenmaal in de rijdende trein - de vakbewegingsleiders naar

de lokomotief snelden om vaart te minderen. Thans heeft de vakbeweging er zorg voor gedragen, dat ze de vertrekkende trein niet heeft gemist. Maar bevindt ze zich al op de lokomotief? Of moet ze aanstonds aan de noodrem trekken? Dat is een vraag waarop alleen de tijd het antwoord zal kunnen geven. Dat er een tijd komt waarop, eer er aan de noodrem kan worden getrokken, de wagon met de vakbondsbureaukraten zal worden afgehaakt, lijkt ons aan geen twijfel onderhevig. Of die tijd nu al zal aanbreken is iets dat geen mens kan weten. Waarschijnlijk komt het ons vooralssnog niet voor. Maar de mogelijkheid ertoe bestaat in beginsel bij elke aktie van de arbeiders. Dat weten de vakbondsbureaukraten zo goed als wij. Geen wonder dat sommige leiders hun verontrusting hebben uitgesproken over het explosieve karakter van de nu ontstane situatie

=====

REGERING EN VAKBEWEGING MACHTELOOS
TEGENOVER DE BRITSE ARBEIDERS

In het februarinummer van "Daad en Gedachte" hebben wij een voorlopige beschouwing gepubliceerd over de stakingsbeweging in Groot-Brittannië. Een *voorlopige* beschouwing, omdat wij op dat moment nog niet beschikten over de informatie uit Engeland zélf, waarop wij doorgaans onze opvattingen omtrent de ontwikkelingen daar plegen te baseren. Sindsdien ontvingen wij van een in Londen wonende vriend een aantal nadere gegevens, vervat in een speciaal voor ons blad geschreven opstel. Zijn - onverkorte - bijdrage treft de lezer hierbij aan.

- o -

LONDEN, eind februari 1979. - In de jaren 1974/75 en 1976/1977 waren de Britse Labour-regering en de Britse vakbeweging er - door middel van het zogenaamde 'Sociaal Kontrakt' - min of meer in geslaagd paal en perk te stellen aan al te grote loonstijgingen. De aanzienlijke loonsverhogingen die tot stand waren gekomen in de jaren 1973/74 via omvangrijke stakingen die tot de val van de Conservatieve regering-Heath leidden, waren inmiddels geheel teniet gedaan door een inflatie die meer dan 15% per jaar bedroeg.

Onder druk van de basis echter werden de bonden genoodzaakt zich hoe langer hoe meer tegen een te nauwe samenwerking met het kapitaal en een te strikte handhaving van het overheidsbeleid te verzetten, althans met woorden. Voor de jaren 1978/79 had de regering een plafond voor de loonstijging vastgesteld van vijf procent. En evenals in de voorafgaande jaren dreigde de regering de bedrijven die zich niet aan dat plafond zouden houden met economische strafmaatregelen. Maar 't kongres van de Britse vakbeweging weigerde haar steun aan dat regeringsbeleid.

Die houding van de vakbeweging valt gemakkelijk te begrijpen. Bij tal van op zichzelf staande, maar telkens voorkomende arbeidskonflikten, die

herhaaldelijk van grote betekenis waren, was gebleken, dat er aan het gezag van de bonden over hun leden zekere grenzen waren. In de loop van vorige zomer bijvoorbeeld had de machtige transportarbeidersbond TGWU geen einde kunnen maken aan een staking van 32 werktuigmakers van de autofabriek Leyland, die hun loon wensten te zien opgetrokken tot hetzelfde peil als dat van andere categorieën Leyland-arbeiders. Toen de bureaukraten van de TGWU besloten de bewuste werktuigmakers te royeren - een royement dat automatisch hun ontslag zou hebben betekend - moesten zij dat besluit weer intrekken doordat alle arbeiders in al de diverse fabrieken van Leyland met een wilde staking dreigden. Dat betekende, dat de bonden zeer behoedzaam moesten manoeuvreren wilden zij hun greep op de arbeiders althans nog enigermate behouden.

Dit verklaart, waarom de bonden, toen er in de Fordfabriek te Haleswood bij Liverpool een spontane staking uitbrak, deze onmiddellijk erkenden. Zij wilden voorkomen, dat er van onderop een stakingskomité zou worden gevormd. Niettemin was de strijdwil van de Fordarbeiders zó groot, dat de bonden er pas negen weken later in slaagden het werk te doen hervatten. Dat gebeurde nadat alle 57.000 Fordarbeiders in heel Engeland het werk hadden neergelegd. Zij bereikten daarmee een loonsverhoging van 17% en verijdelde de beperkingen die de Forddirectie daaraan wilde verbinden. De uitkomst van deze staking - in oktober en november van het vorige jaar - kwam er op neer, dat een kolossale bres werd geslagen in de loonpolitiek van de regering.

De gevolgen daarvan werden onmiddellijk zichtbaar. Het bedrijfsleven en de overheid werden overspoeld door een golf van looneisen. De dammen die men daartegen had gedacht te kunnen opwerpen bezweken de een na de ander. Allereerst werd de regering genoodzaakt af te zien van de toepassing van strafmaatregelen tegen bedrijven die zich niet aan het loonplafond van vijf procent hielden. Weliswaar had het kabinet reeds aangekondigd, dat Ford het eerste bedrijf zou zijn waartegen dergelijke sancties zouden worden ondernomen, maar dat voornemen moest worden opgegeven, zo goed als het hele plan van de strafmaatregelen, omdat de Labourafgevaardigden in het Britse parlement er weinig voor bleken te voelen en premier Callaghan het zonder hun steun nu eenmaal niet kon stellen. Wat er, om de looneisen de kop te kunnen indrukken, toen nog restte dat was enerzijds de hulp van de vakbeweging en anderzijds de gewapende macht.

Tijdens de Ford-staking was de tegenstelling tussen arbeiders en vakbeweging niet openlijk aan de dag getreden. Zonder dat er werd gepost en zonder speciale organisatorische maatregelen was er sprake geweest van een grote eensgezindheid en een enorme solidariteit. Het gevolg was dat er gedurende twee maanden geen enkele Ford-auto en geen enkel Ford-onderdeel waar ook in Groot-Brittannië kon worden afgeleverd. De vakbeweging waagde het niet de Fordarbeiders voor het hoofd te stoten. Zij besepte dat deze arbeiders vastbesloten waren de aktie zó en dáár te voeren als zij het voor noodzakelijk hielden. Nog voor kerstmis werd het duidelijk, dat de tankwagenchauffeurs van een soortgelijke strijdwil waren vervuld. De bonden hadden, onder druk van de leden, gedreigd met stakingen in januari. De chauffeurs wachtten het parool niet af en kwamen spontaan in aktie.

In januari kwam een stakingsgolf opzetten die nog steeds aanhoudt. Alle stakingen op te noemen die zojuist begonnen zijn, net precies zijn afgelopen of zich aankondigen, is volstrekt ondoenlijk. Het konflikt dat het meeste de aandacht heeft getrokken is de staking van de vrachtwagenchauf-

feurs. Om aan hun aktie kracht bij te zetten hebben zij een methode toegepast die de arbeiders in het jongste verleden al vaker hebben gebruikt: de stakers hebben zich niet beperkt tot het lamleggen van hun eigen bedrijven doch zijn in massa naar die transportbedrijven getrokken waar de arbeid nog niet was neergelegd. Het middel werkte: zij slaagden er aldus in héél het vrachtautoverkeer in Groot-Brittannië tot stilstand te brengen. Er was geen fabriek, geen haven, geen vliegveld waarheen nog goederen werden vervoerd. Het economisch leven in Engeland werd met verstikking bedreigd.

Dat de vrachtwagenchauffeurs op deze wijze de 22% loonsverhoging hebben afgedwongen die zij eisten inplaats van de 14% die de patroons bereid waren te geven, is belangrijk. Nog belangrijker echter is het, dat bij deze staking - zo goed als bij andere die tegelijkertijd plaats vonden - een fundamentele tegenstelling aan de dag trad tussen de arbeiders en de vakbeweging. Een funktionaris van de TGWU verklaarde, dat hij zich alle moeite had getroost om de onofficiële plaatselijke (wilde) stakingskomités buiten spel te zetten. Een journalist konstateerde in verband daarmee dat "de pogingen van de TGWU om de gevolgen van de staking te beperken stuk liepen op de onwrikbaarheid van de shop-stewards en de postende stakers die zelf wensten te beslissen welke goederen en welke vrachtauto's konden worden doorgelaten". Mevrouw Margareth Thatcher, de leidster van de Conservatieven, stelde op 19 januari vast, dat "het konflikt ontsnapte aan de controle van zowel de regering als de TGWU".

Onder dergelijke omstandigheden scheen er nog maar één middel over om tegen de stakende arbeiders te hanteren: de openbare macht, dat wil zeggen de politie en de rechtbanken. Maar in 1972 en eveneens in 1974 had de Conservatieve regering met dat middel geen al te beste ervaringen opgedaan. Er was toen gebleken, dat de toepassing ervan een weerstand opriep die nog veel ernstiger was dan de aktie die men er mee trachtte te breken en dat was erop uitgelopen, dat de regering een beschamende terugtocht had moeten ondernemen. Premier Callaghan was er getuige van geweest en had de les verstaan. Weliswaar dreigde hij op een gegeven moment het zogenaamde "agressieve posten" wettelijk te verbieden en weliswaar dreigde hij de uitzonderingstoestand af te kondigen en troepen in te zetten, toen puntje bij paaltje kwam zag hij daarvan af. Hij vond het verstandiger de dingen hun beloop te laten omdat in de enkele (plaatselijke) gevallen waarin reeds een beroep op de sterke arm was gedaan, het optreden van politie en leger een komplette mislukking was geworden en op het optreden van de arbeiders geen enkele invloed had gehad.

Op 21 januari werd de situatie door een redakteur van het weekblad "Observer" als volgt getypeerd: "De heer Callaghan heeft geen enkele keus. Hij moet zich op een langdurig konflikt voorbereiden. Zijn loonpolitiek is mislukt. Een hanteerbare overeenkomst met de vakbonden zit er niet in. Een van de ministers heeft verklaard: 'Wij moeten met de stroom meegaan en er maar het beste van hopen.'"

Een andere journalist verklaarde, dat er sprake was van een veel ernstiger krisis dan in 1974. We hebben, zo schreef hij, "niet slechts met een economisch konflikt te doen, maar ook met een politieke krisis en een krisis van de moraal. Het gevaar is niet denkbeeldig, dat dit alles zal uitlopen op iets, dat het karakter heeft van een algemene staking."

De bewuste journalist sprak niet van het gevaar van een algemene staking, maar van het gevaar van iets dat *het karakter* daarvan heeft. Het was

Wordt vervolgd op pagina 14

H E T O N D E R W I J S : E E N O O R L O G
T E G E N D E A R M E N

Hieronder volgt een enigszins bewerkt uittreksel uit "Brief aan een onderwijzeres" in 1969 geschreven door kinderen van de school van Barbiana. Het is in 1970 bij uitgeverij Bruna in Nederlandse vertaling verschenen onder de titel "Die rotschool van u". We bespreken het wat laat maar we hebben het pas onlangs ontdekt 1). Gezien de ook in Nederland nog steeds in de mode zijnde discussies over onderwijs voor arbeiderskinderen, is het hoogst aktueel. Het is bovendien één van de weinige geschriften, die zich niet beperken tot kritisch meelopen met allerlei vernieuwingen, experimenten en ministeriële nota's.

Barbiana is de mooie naam van een plattelandsgemeenschap in Toscane, Italië. Twintig boerderijen in het Mugello-gebied, zo'n 50 km ten noordwesten van Florence. In dit gat kwam Don Lorenzo Milani in 1954 aan als priester. Deze man kreeg te maken met de benarde positie van de schoolgaande jeugd en wilde er iets aan doen. Hij had in het stadje Calenzano, ook vlakbij Florence, al goede ervaringen opgedaan met een avondschool voor arbeiders. In Barbiana en omgeving waren de meeste kinderen gezakt voor hun examens en van school weggegaan of zij waren bitter teleurgesteld over het onderwijs dat ze genoten. Don Lorenzo kreeg zo'n tien jongens van elf tot dertien jaar bij elkaar. Hij gaf ze een volledige dagtaak van acht uur werk, zes of zeven dagen per week. Later groeide de groep uit tot twintig jongens. Sommigen daarvan kwamen uit arbeidersgezinnen, kinderen van ex-boeren die in fabrieken in de stad werkten. De oudere kinderen onder hen besteedden veel tijd aan het lesgeven aan de jongere. Heel wat uren werden besteed aan het bestuderen en leren begrijpen van zaken die voor hun eigen leven van direkt belang waren. In het verlengde hiervan schreven acht kinderen de Brief, een projekt dat een vol jaar in beslag nam.

De priester stierf in 1967, maar dat betekende niet het einde van deze vorm van kollektieve en radikaal aan eigen klasse-behoeften aangepaste bijlessen. Het werd door enkele oudere leerlingen voortgezet in de vorm van een "doposcula". Dit is een mede door de overheid gefinancierde school voor bijles aan kinderen wier ouders zich geen privé-bijlessen kunnen permitteren. De doposcula's zijn overigens in de rest van Italië na enkele jaren overal opgeheven of plannen ervoor zijn in de kiem gesmoord. Het door de staat betaalde lerarenkorps was namelijk van mening, dat géén doposcula beter was dan een slechte en hun mening was volgens de wet doorslaggevend. De nadruk die in de Brief gelegd wordt op de mogelijkheden van het benutten van de uren na schooltijd is voor ons misschien vreemd, omdat onze kinderen tussen drie en vijf uur 's middags uit school komen. In Italië is de school echter al om half één 's middags afgelopen.

Sinds 1962 is het in Italië wettelijk verplicht tot je vijftiende jaar onderwijs te volgen. Na vijf jaar lagere school moeten de meeste kinderen nog eens drie jaar hun tijd uitzitten op de zogenaamde Media Inferiore, een minderheid gaat naar scholen, die te vergelijken zijn met het nederlandse atheneum, gymnasium of HAVO. In praktijk is de Media Inferiore

1) In een engelse Penguin-uitgave "Letter to a teacher", 1970

een lijdensweg voor al die kinderen die op hun vijftiende toch moeten gaan werken of thuis zich verder alleen maar moeten zien te redden uit een dodelijke verveling. In theorie is deze school een voorbereiding op middelbaar onderwijs, dat op zijn beurt weer toegang moet verlenen tot de hoge scholen en universiteiten of de Magistrale, een lerarenopleiding voor het lager onderwijs.

Het boek is in de eerste plaats bedoeld als een hartstochtelijke oproep aan ouders om zich te organiseren, hoewel de jeugdige schrijvers zich niet rechtstreeks tot hen wenden. Uiteraard staat in een Brief aan een onderwijzeres de kritiek op haar daden en de school voorop. Het boek is zeer beeldend in de ik-vorm geschreven. Maar de ervaringen van de schrijvers zijn in essentie aan elkaar gelijk en zij komen overeen met die van 900 miljoen andere arme mensen overal ter wereld.

- o -

Geachte juffrouw,

Toen ik twee jaar geleden in de eerste klas van de Magistrale zat, zorgde u ervoor dat ik me verlegen voelde. Eigenlijk ben ik mijn hele leven al verlegen geweest. Als kleine jongen keek ik altijd naar de grond. Ik liep tegen muren aangedrukt om maar niet gezien te worden.

In het begin dacht ik dat het een soort ziekte van me was of van mijn familie. Mijn moeder is zo iemand die onder de indruk komt van een telegram. Mijn vader luister en onthoudt, maar is geen prater.

Later dacht ik dat verelgenheid een kwaal was van de mensen die in de bergen leven. De boeren die op het platteland werken leken wat zekerder van zichzelf. Om van de arbeiders in de stad nog maar te zwijgen.

Nu heb ik opgemerkt dat de arbeiders rijkeluiszootjes alle verantwoordelijke banen in de politieke machines laten pikken, en alle zetels in het Parlement. Dus ook zij zijn als wij. En de verlegenheid van de armen is een veel ouder mysterie. Ik zelf kan het ondanks dat ik er middenin zit niet verklaren. Misschien is het geen vorm van lafheid, noch van heldhaftigheid. Best mogelijk dat het alleen maar een gebrek aan aroogantie is.

Tijdens de vijf jaar dat ik op de lagere school zat, kreeg ik van de staat inferieur onderwijs. Vijf klassen in één lokaal. Dus, maar één vijfde van de lessen was voor mij bestemd. Het is hetzelfde systeem als in Amerika om verschillen tussen zwart en blank te scheppen. Meteen vanaf het begin een armere school voor de armen.

Uw kollega's zullen zich velen van ons die op de lagere school zaten niet meer herinneren. Wij hen wel. Ze lieten ons zakken en stuurden ons zonder pardon de velden en de fabrieken in. Onderwijzers zijn net als priesters en hoeren. Ze geven hun liefde vlot weg aan iedereen die ze tegenkomen. Daarna is er geen tijd voor verdriet. De wereld is een enorme familie. Er zijn zoveel anderen die gediend moeten worden.

Sommige kinderen moesten van school af, omdat er bij hen thuis geldgebrek was. Dat is niet uw schuld. Maar er zijn arbeiders die 10 of 11 jaar betalen voor onderwijs aan hun kinderen, alleen maar om ze de lagere school en de Media Inferiore te laten doorlopen. Zij hebben elke cent net zo hard uitgegeven als de rijke vader van Pierino, maar dit rijkeluiszootje heeft op zijn vijftiende een diploma in zijn zak om naar de universiteit te kunnen.

Een arbeider verdient zo'n 300 lire per uur en daarvan betaalt hij mee aan de 4300 lire die u per uur krijgt. O, hij zou u best meer willen betalen als u meer uren zou willen werken. Hij werkt zo'n 1250 uur per jaar, u maar 522 (ik reken de uren voor het geven van proefwerken e.d. niet mee, dat zijn geen lessen).

Laten we nou zeggen dat u het maximaal aantal uren werkt, dus 738 uur per jaar. Dat is gemiddeld twee uur per dag. Maar een kind blijft dan nog altijd gemiddeld 14 uur per dag wakker. In goede families zijn dit 14 uur kulturele opvoeding. Pierino heeft speelgoed, boeken, muziek, leerzame uitstapjes en belangstellende ouders. Maar voor boerenkinderen zijn die 14 uur gevuld met eenzaamheid, stilte en verveling, alleen maar goed om hun onzekerheid te versterken. Zonen van arbeiders staan 14 uur bloot aan de opvoedende invloed van de reclame.

Op een keer lasen we de krant van de onderwijzersvakbond. "Geen verhoging van het aantal lessen" stond er, "er is veel strijd voor nodig geweest om het aantal uren voor het verplichte onderwijs terug te dringen en het zou absurd zijn om weer een stap terug te doen." We werden er stil van. Eigenlijk kunnen we niets zeggen. Elke arbeider vecht voor het verminderen van zijn werkuren, en dat hoort 'ie ook te doen.

Maar de uren die u maakt... wat een lef. Een arbeider werkt 2150 uur per jaar. Zijn kollega in de dienstverlenende sektor zo'n 1630 uur. U werkt maximaal 738 en minimaal 468 uur. Uw verklaring hiervoor, dat u moet studeren en proefwerken nakijken thuis gaat niet op. Zelfs rechters moeten hun vonnissen uitschrijven. Trouwens, u hoeft geen proefwerken en overhoringen te geven. Of als u het toch doet zou u ze samen met de kinderen kunnen corrigeren tijdens de les. Nee, wat die voorbereidingen en studies van u betreft, we moeten allemaal studeren. Arbeiders moeten meer leren dan u doet. Als ze naar een avondschool gaan vragen ze niet daarvoor betaald te worden.

Konklusie: uw werkuren zijn een bijzonder privilege, dat de leiding u gegeven heeft omdat ze daar zo hun redenen voor hadden. Het is geen vakbondsoverwinning.

In de krant lezen we verder dat uw lessen "voldoende zijn om de psychofysieke capaciteiten van elk normaal mens volledig uit te putten". Een arbeider staat acht uur per dag platen te persen, voortdurend bang dat hij zijn arm nog eens zal verliezen. U heeft de moed niet om dit soort dingen in zijn nabijheid te zeggen.

Er zijn in ieder geval duizenden onderwijzers nooit te moe om tegen betaling bijles te geven. Zolang u dat niet laat schieten staat u aan de verkeerde kant van het hek. Het is moeilijk om u en uw kollega's te zien als mensen die ook moeten kunnen profiteren van vakbondsrechten.

Neem bijvoorbeeld het recht om te staken. Een heilig recht van elke arbeider. Maar als iemand met een rooster als dat van u gaat staken is dat walgelijk. Bestudeer Ghandi eens beter en u zult ontdekken dat er andere vormen van verzet zijn, net zo krachtig als staken. Een goede oplossing voor u zou zijn lid te worden van de vakbond van rechters; u zou dan kunnen staken op die uren dat u uw werk als rechter moet doen: examens, rapporten uitschrijven, overhoringen, verslagen maken. Als u inplaats daarvan gaat staken op die uren dat u verondersteld wordt onderwijs te geven, dan voelt iedereen aan dat u geen donder om ons geeft.

De woorden "volledige dagtaak" maken u bang. U heeft het gevoel dat het al moeilijk genoeg is de kinderen die paar uur per dag bezig te houden die u nu geeft. Maar de waarheid is dat u het nooit geprobeerd heeft. Tot

nu toe geeft u uw lessen geobsedeerd door de schoolbel en met nachtmerries over het programma dat eind juni afgewerkt moet zijn. U bent niet in staat geweest de horizon van jonge mensen te verbreden, recht te doen aan hun nieuwsgierigheid of ook maar één betoog helemaal af te maken. Het resultaat is dat u alles even slecht hebt gedaan: u bent altijd gefrustreerd en de kinderen ook. Het zijn de frustraties en niet de werkuren die u doodmoet maken.

Wie zal ons full-time les geven? Het onderwijs, met het huidige rooster, is een oorlog tegen de armen. Als de regering niet in staat is meer uren verplicht te stellen, moet ze maar helemaal van het onderwijs afblijven. Dat is een ernstige konklusie. Totnutoe zag men openbare scholen betaald door de staat als een verbetering vergeleken met privé-scholen. Misschien moeten we alles opnieuw bekijken en de school overdoen aan iemand met een idealistische drang om onderwijs te geven, óns onderwijs te geven.

Laten we met twee benen op de grond blijven. Laat de regering 's morgens en 's winters lesgeven. En ga door met ze "klasse-loos" te maken. In de vier maanden zomervakantie en 's middags kan iemand anders het onderwijs voor z'n rekening nemen, ook "klasse-loos", zoals bij ons in Barbiana, waar de slechtste leerling degene was die de meeste aandacht kreeg, op wie gewacht werd voordat allen samen verder gingen. Bestook de gemeenteraden met subsidie-aanvragen voor dit soort onderwijs. De kans bestaat dat ze geen krimp willen geven. Zelfs de communisten worden een beetje stil als ze met klasse-problemen te maken krijgen. Zullen ze 't aandurven verdeeldheid te zaaien tussen de witte-b orden-werkers en de winkeliers? Een grote pief in de partij zei, dat de scholen een staatsaangelegenheid zouden worden "als wij aan de macht zijn". Twintig jaar zijn voorbij sinds de bevrijding. De communisten zijn nog niet aan de macht. We wachten tot het gras gaat groeien, maar ondertussen sterven de koeien. Trouwens wat krijgt de jeugd nu in het Casa del Popolo, het ontmoetingscentrum van de communisten? Spelletjes.

Gianni's vader was negentien toen hij zich bij de Partizanen aansloot. Hij begreep niet helemaal wat hij deed. Maar hij begreep het veel beter dan mensen zoals u. Hij keek vooruit naar een wereld met meer rechtvaardigheid waarin Gianni op zijn minst gelijk aan anderen zou kunnen zijn. Gianni die nog niet eens geboren was. U, met uw Grieken en Romeinen, heeft ervoor gezorgd dat hij een hekel aan geschiedenis kreeg. Maar toen wij met hem de tweede wereldoorlog behandelden, konden we hem uren achtereen boeien. Arme vader van Gianni, als hij wist wat er op de scholen aan de hand was zou hij opnieuw de wapens pakken en een Partizaan worden. Maar hij kan zelf geen onderwijs geven, daarom betaalt hij u en hij weet niet wat hij met zijn zoon moet doen als die zegt dat hij hoofdpijn krijgt en dat zijn ogen beginnen te trillen, wanneer hij zijn huiswerk zit te maken.

Die frustratie van u.... hoe vaak komt het niet voor dat u zelf de school voorstelt als een hoop ellende. Het hoofd van de school komt de klas binnen en als een idioot kondigt hij glimlachend aan dat we voortaan op drie november vrij hebben. De vreugdekreten van de kinderen inkasseert hij goedmoedig en tevreden. Hoe zouden de kinderen ontevreden kunnen zijn? Er zijn er niet veel tot wie het doorgedrongen is, dat naar school gaan "nog altijd beter dan koeiestront is". Allerlei zaken, zelfs de dag van de heilige Sint Franciscus, worden gebruikt als smoesje om weer een schooldag van de armen te stelen. Ik ben er nog niet achter waar de verantwoordelijkheid voor uw luiheid ligt: bij de scholen zelf, de onderwijsinspectie of de

minister. Er werken alleen maar mensen die een dertiende maand salaris krijgen. Als een arbeider vijf minuten te laat klokt verliest 'ie een half uur salaris.

De spoorwegen zijn ook van de staat, net als u, maar die werken altijd. Als we een spoorweg over moeten steken kunnen we gerust zijn. De spoorwachters zijn op hun post. Zomer en winter, dag en nacht. Als één van hen faalt, komt het in alle kranten. Hij kan niet aankomen met excuses dat hij het zo moeilijk heeft met z'n werk of dat baby's kiesje zeer deed. Hij draait de gevangenis in.

Waarom bent u alleen zo bijzonder? Elk jaar blijkt u weer gefaald te hebben: bij meer dan een miljoen kinderen. Deze misdaad komt vreemd genoeg in het strafrecht niet voor.

Eigenaardig dat wij u ook nog betalen. U houdt er zelfs aan over. Iemand die al zijn geld consumeert is arm. Rijk heet iemand als hij maar een deel van zijn geld aan consumptie behoeft uit te geven. In Italië worden, om onduidelijke redenen, consumptiegoederen tot de laatste cent belast. Maar de inkomstenbelasting is gewoonweg een grap. Mij is verteld dat leerboeken over economie dit systeem van belastingen "pijnloos" noemen. Pijnloos betekent dat de rijken erin slagen de armen voor de belastingen te laten opdraaien zonder dat de armen het in de gaten hebben. Op de universiteiten wordt door heren over dit soort kwesties druk gediskussieerd. Op de lagere scholen mag er niet over gepraat worden. De affiches van de fascistten dansen u zeker nog voor de ogen "Hier niet over politiek praten". In Barbiana lazen we elke dag de krant van A tot Z en vonden er niets in dat ons bij onze examens kon helpen. Dit bewijst hoe weinig uw onderwijs voor ons leven te bieden heeft.

Nee, als ik het voor het zeggen had, zou ik u een stukloon geven. Een vast bedrag voor elke geslaagde leerling, of beter nog, een boete voor ieder kind dat een bepaald vak niet leert. Nu word ik tijdens proefwerken in de gaten gehouden als een dief. Ik kom naar school omdat ik thuis niets heb om te leren. Maar bij een proefwerk word ik door u als een smerige hond in de steek gelaten. U helpt me niet het probleem op te lossen. Als 26 van de 29 kinderen een belachelijk ingewikkeld probleem niet kunnen oplossen, loopt u rond en schreeuwt dat u hier met allemaal imbecielen zit.

U vertelt ons dat u ons laat zakken omdat wij dom en lui zijn. Volgens u laat god dus de dommen en de luien in de huizen van de armen geboren worden.

Het was een fascist die eens in de Wetgevende Vergadering de theorie van "verschillen door biologische afkomst" verdedigde: "Sommige kinderen hebben een organisch gebrek aan capaciteiten om naar school te gaan." Een hoofd van een school schreef: "Helaas kan de grondwet niet alle kinderen dezelfde geestelijke ontwikkeling of schoolbekwaamheid garanderen." Ja, zelfs de rijken hebben moeilijke kinderen. Maar zij duwen ze vooruit.

Een kollega van u, een zeer militante communiste, liet 10 van de 28 kinderen zakken. Ze gebruikte dit argument: "Ik heb ze niet weggejaagd, ik heb ze gewoon niet over laten gaan. Het kan me niet schelen of ze rijke of arme ouders hebben. Iedereen heeft het rapport gekregen dat 'ie verdient."

Waarom en voor wie geeft u eigenlijk les? Voor het hoofd van de school, want die heeft u aangesteld. Hij doet het weer voor de inspectie. En die doet het voor de minister van onderwijs. Wij worden van school gestuurd om de goede naam van de school te handhaven. En waar leren we voor? We moeten de hele dag voor cijfers, rapporten, diploma's werken. Talen,

natuurkunde, geschiedenis, alles wordt een sport van de ladder om omhoog te komen. Niemand zegt het, maar diploma's betekenen geld. Om op school gelukkig te kunnen zijn moet je van jongs af aan met je ellebogen werken. Schaamt u zich niet dat we nooit de metaal-cao gelezen hebben in plaats van slechte vertalingen van Homerus? Heeft u 'm gelezen? Het is het leven van meer dan een half miljoen gezinnen. Ik ken de geschiedenis van de laatste vijftig jaar het best. Het is de geschiedenis die geleefd werd door mijn vader en grootvader. U hield op vóór de Eerste Wereldoorlog. Uw waardschalen zijn dan ook laag-bij-de-gronds: carrière maken, het overnemen van de oppervlakkige bourgeois-kultuur, een gezinnetje, de goede naam van de school.

Wij zijn op zoek naar een doel. Een eerlijk doel. Groots. Het moet van ons niks minder eisen dan mens zijn. Dat zou acceptabel zijn voor gelovigen en atheïsten. Ik ken dit doel. Mijn leraar-priester heeft het me ingeprent vanaf m'n elfde jaar. Godzijdank, ik heb mijn tijd goed kunnen besteden. Van minuut tot minuut wist ik waarom ik leerde.

Dit is het uiteindelijke doel, dat je van tijd tot tijd je moet herinneren. Het onmiddellijke doel, dat je elke minuut in gedachten moet houden, is anderen begrijpen en zorgen dat ze jou begrijpen. De Italiaanse taal is niet voldoende, zij wordt in de wereld niet zoveel gebruikt. Mensen moeten over de grenzen heen van elkaar houden. Daarom moeten we veel talen leren, levende talen. Taal bestaat uit woorden uit allerlei gebieden van het leven. Dus moeten we van alles iets afweten om onze woordenschat te verrijken. We moeten amateurs worden in alles en alleen specialisten in spreekvaardigheid. Alleen de taal maakt mensen gelijkwaardig. Alleen hij die zich zelf kan uitdrukken en die anderen begrijpt is gelijkwaardig. Rijk of arm maakt geen verschil. Maar hij moet spreken.

Onze cultuur is niet inferieur, alleen maar anders. Echte cultuur, die nog niemand ooit heeft bezeten, zou uit twee elementen bestaan: tot de massa's behoren en beheersing van de taal. Uw school met zijn selectiesysteem vernietigt cultuur. Het berooft de armen van de middelen om zich uit te drukken. Het berooft de rijken van kennis en begrip voor de werkelijkheid. Uw goede leerlingen kunnen praten. Maar zij praten te veel. Zij, die niks belangrijks te zeggen hebben. Zij, die alleen maar dingen herhalen die ze in boeken gelezen hebben. U wilde dat wij doofstom werden en u en uw oogappeltjes werden blind.

Elk volk heeft zijn eigen cultuur, niets minder dan die van andere volkeren. Onze cultuur geven we u kado. Een frisse levensadem om de droogte van uw boeken te compenseren. In onze schoolboeken zien we plaatjes van planten, dieren, de seizoenen. Alleen boeren zouden het geschreven kunnen hebben. Maar nee, de auteurs zijn produkten van uw school. Kijk maar: linkshandige boeren, ronde schoppen, vierkante schoenen, smeden die gereedschap uit de tijd van de Romeinen gebruiken, kersenbomen met de bladeren van pruimebomen.

U staat in een lift, stapt in uw auto, gebruikt de telefoon. Ik weet niet hoe het met u zit, maar die studenten van u die Cicero kennen, hoeveel gezinnen van levende mensen kennen zij intiem? In hoeveel keukens zijn zij geweest? Hoe vaak hebben zij 's nachts aan het bed van zieken gezeten? Hoeveel doden hebben zij op hun schouders gedragen? Hoeveel mensen kunnen zij vertrouwen als ze in de put zitten? Ik heb een jaar met ze in de klas gezeten, maar hun familie ken ik niet. En ze hebben het hoogste woord. Soms praten ze op zo'n hoog niveau dat niemand er een laars van be-

grijpt. Maar ja, ze willen ook alleen naar zichzelf luisteren.

Ik kan de geluiden in mijn vallei kilometers ver herkennen. Het geluid van de motor in de verte is Nevio, op weg naar het station, een beetje te laat. Als u dat zou willen, kan ik alles vertellen over honderden mensen, tientallen gezinnen met hun families en persoonlijke banden. Als u uw mond open doet, doet u alles verkeerd: woordkeus, toon, grapjes. Ik begrijp waaraan de mensen in de bergen denken als zij zwijgen en weet wat in hun gedachten is als zij spreken over iets anders.

Dit is een soort cultuur dat uw dichters u Hadden moeten geven. Het is de cultuur van negen-tiende van de wereld, maar niemand is er al in geslaagd om het op te tekenen in woorden, plaatjes of films.

Wees op z'n minst eens een beetje bescheiden. Uw cultuur vertoont net zulke grote kloven als die van ons. Misschien zelfs wel groter. En zeker veel schadelijker voor een leraar op een lagere school.

Ga weg van de universiteiten. Weg uit de partijen die meer voor dan door de armen willen. Kap ermee. Ga het onderwijs in. Baan een weg voor de armen. Denk niet aan uzelf, uw armzalige titels. Stop met lezen. Verdwijnt. Het is de uiteindelijke missie van uw klasse.

=====

REGERING EN VAKBEWEGING MACHTELOOS TEGENOVER DE BRITSE ARBEIDERS

Vervolg van pagina 7.

niet "tegen het kapitalisme" of "tegen de staat" en niet vóór een socialis-
tische maatschappij. Desondanks - ondanks het feit, dat zij voor alledaag-
se materiële eisen strijden - gaat hun beweging veel dieper dan het op het
oog wel schijnt. De gevolgen ervan zijn niet te voorzien en hun aktie doet
niet voor niets de burgerlijke samenleving beven.

Het gevaar - al jarenlang aanwezig - schuilt hierin dat de Britse ar-
beiders hoe langer hoe minder bevangen zijn door de burgerlijke moraal of
de burgerlijke ideologie (zelfs niet door de burgerlijke ideologie in haar
radikaal-progressieve of zogenaamd revolutionaire vorm). Het algemeen be-
lang (zoals men dat noemt en waarachter zich altijd het belang van het ka-
pitaal verbergt) laat hen steeds onverschilliger. Zij treden *zélf* op voor
hun *eigen* belangen, omdat ieder ander optreden hun onmogelijk is. Men ziet
het bij de dagelijkse gang van zaken in de bedrijven, men ziet het zodra zij
voor hun belangen de strijd aanbinden. De konklusie uit dit alles is, dat
de beweging van de Britse arbeidersklasse heel wat anders inhoudt dan de
officiële en traditionele arbeidersbeweging.

=====